

Győry Elemér arcképe püspöksége idejéből

GYÖRY ELEMÉR

Üzen a múlt¹

Az 1934. ÁPRILIS 29-ÉN, vasárnap délelelőtt negyed 11-kor megtartott istentiszteletet követően a Pápai Református Kollégium Adásztevelről való visszatérésének 150. évfordulója tiszteletére emléktáblát avattak az adászteveli elemi népiskola falán. Ezt követően az első világháborús hősi emlékműnél tartottak megemlékezést és koszorúzást.² Az ünnepségen részt vett a pápai diákság, a pápai presbitérium, nagyszámú gyülekezeti tag, sok homokbödögei és tapolcafői lakos. Pápa városát Hamuth János polgármester, a pápai evangélikus egyházat Schöck Gyula lelkész, Mihály Sándor felügyelő és Nánik Pál presbiter, a Pápai Református Egyházmegyét dr. Jókay-Ihász Miklós gondnok képviselte. Dr. Antal Géza püspök az adászteveli presbitériumhoz írt köszöntő levelet.³ Az emléktábla avatásakor az ünnepi beszédet Györy Elemér győri lelkész, pápai öregdiák tartotta, melyben az esemény történeti jelentőségét méltatta. Jól felépített beszédében nem a pápai reformátusok vallásgyakorlata 1752. évi megszüntetésének, a kollégium Adásztevelre áttelepülésének, ottani

¹ Györy Elemér: Üzen a múlt. = DPL 45 (1934) 21. sz. (május 27.) 87–88., 22. sz. (július 3.) 91–92., 23. sz. (június 10.) 95. A cím utáni megjegyzés: „Írta és a pápai főiskolának a száműzetésből való visszatérése 150-ik évfordulója alkalmából Adásztevelen rendezett emlékünnepeken elmondotta Györy Elemér győri lelkész, egyházkerületi tanácsbíró.” Az ünnepség nem előzmény nélküli: a pápai kollégiumi diákság, a nőnevelő intézet növendékei és a pápai polgárok 1933. október 15-én, vasárnap délután „emlékballagással” emlékeztek a református kollégium visszatérésének 150. évfordulójára. Az adászteveli templomban dr. Tóth Endre mondott emlékbeszédet, amely nyomtatásban is megjelent. (TÓTH 1933.) Erre az alkalomra Tóth Sándor linometszete nyomán készült emlék levelezőlapot is kiadtak. Ekkor a főiskolai tanári kar elhatározta, hogy a következő tavasszal a teveli templom falán márvány emléktáblát fog elhelyezni. – T. D.: Teveli ballagásunk. = DPL 44 (1933) 43. sz. (október 22.) 172.

² Az ünnepség részletes programját közli: A pápai református egyház és a pápai református főiskola... = DPL 45 (1934) április 29. 71–72. A régi iskola falán ma is látható emléktábla 5 soros szövege: „E HELYEN TALÁLT MENEDÉKET / A SZÁMŰZÖTT PÁPAI FŐISKOLA / 1753–1783 / A VISSZATÉRÉS 150-IK ÉVFORDULÓJÁN / A PÁPAI FŐISKOLA IFJUSÁGA.” Heidfogel (Hargita) Pál falutörténeti munkájában helyesen állapította meg, hogy a „főiskola” szót idézőjelbe kell tenni, mert Adásztevelen nem főiskola, hanem algimnázium működött. PÁTKAI 2010. 26–27. A kötet az emléktábla fotóját is közli a 6. oldal utáni, fél ív terjedelmű fotómellékletben. Az adászteveli népiskola mellett működő pápai csonka, majd teljes (syntaxista osztállyal kiegészített) kisgimnázium történetét előzőleg feldolgozta: KÖBLÖS 2004. – Az adászteveli korszakra Kis Ernő alkalmazta elsőként a romantikus szemléletet tükröző „száműzetés kora” elnevezést, amely a közfelfogásba is kitérőhöz képest beivódott. KIS 1896. 63., KAPOSSY 1905. 206., TÓTH 1933.

³ A pápai ref. egyház és a főiskola... = DPL 45 (1934) 18. sz. (május 6.) 76. A közlemény azt is tudatta, hogy dr. Tóth Endre „főiskolai igazgató részletes leírást helyez el az összes elhangzott beszédekkel együtt a főiskolai könyvtárban a jövő nemzedékek számára.” Az igazgató az adászteveli időszakot nyomtatásban megjelent dolgozatában előzőleg már feldolgozta: TÓTH 1933. Megállapításait újabban Köblös József kutatásai pontosították.

működésének körülményeit taglalta, hanem az eseménysor erkölcsi üzenetére, a vallási szolidaritásra, mint erkölcsi törvényre helyezte a hangsúlyt. Az emlékezést a vallási öntudat és a pápai református diákidentitás megerősítésére használta fel. Az emléktábla felavatásán részt vevő pápai diákok számára bizonyára emlékezetessé vált ez a nap.

Az egyházkerület orgánuma, a dr. Pongrácz József felelős szerkesztő által szerkesztett Dunántúli Protestáns Lap nemcsak a jeles eseményről számolt be, hanem Győry Elemér beszédét is teljes egészében közzétette. A három részben megjelentetett szöveg jelentőségét mutatja, hogy kiemelt helyen, a címoldalon, vezércikk gyanánt tették közzé.

Győry Elemér 1891. június 30-án Takácsiban született Győry Károly kisbirtokos és Győrffy Eszter házasságából. Az elemi népiskolát helyben, a gimnázium Pápán végezte, 1911-ben érettségizett. Ezután a teológia akadémia első és negyedik tanévet Pápán, a második és harmadik tanévet 1912–1914 között Genfben végezte. Az I. lelkészképesítő vizsgát 1915 szeptemberében, a másodikat 1917-ben tette le jeles eredménnyel. 1915 áprilisától 1917. március 1-ig főiskolai senior és pápai segédlelkész volt, közben az 1915/16. tanévben helyettes tanárként matematikát tanított a főgimnáziumban. 1917. március 1-től segéd-, majd helyettes lelkész Nagyigmádon, 1917. szeptember 15-től 1920. március 13-ig Németh István mellett püspöki titkár Komáromban, ezután Hetényben lelképásztor. Hetényi lelkészként 1922. április 8-án kötött házasságot Sebestyén Dávid kocsis lelkész lányával, Sebestyén Idával, akitől két gyermeke született: Tibor (1923) és Boriska (1926). 1923. május 2-án állampolgárság hiányában a csehszlovák kormány távozásra kényszerítette (kiutasította), így a magyarországi Komáromba települt át, ahol megszervezte az egyházközséget és helyettes lelkészként dolgozott 1924. december 1-ig. 1924. december 1-től 1926-ig dr. Antal Géza mellett püspöki titkár volt Komáromban. 1926. május 18-án teológiai akadémiai magántanári képesítést szerzett, majd az év szeptemberétől a Pápai Református Teológiai Akadémián a gyakorlati teológia tanára lett. 1928–1943 között Győrben, 1943–1961 között Pápán lett lelkész. 1926-tól egyházkerületi missziói előadó, 1929-től zsinati pótképviselő, 1930-tól főiskolai igazgatótanács tag, 1932-től egyházkerületi tanácsbíró, 1935-től a dunántúli egyházkerület főjegyzője, 1936-tól konveti tag, 1937-től zsinati képviselő. 1942. december 11-én a Dunántúli Református Egyházkerület püspökévé választották, hivatalába 1943. március 24-én iktatták be. E tisztséget 1961. októberben bekövetkezett nyugdíjazásáig töltötte be. A négy egyházkerület püspöke közül ő volt az egyetlen, akit a Rákosi-rendszerben nem mozdítottak el a helyéről. 1959-ben a Konvent lelkészi elnöke lett, 1960-ban a zsinat alelnöki tisztségét viselte. Püspöksége kezdeti szakaszában, 1945-ig a visszacsatolt Felvidékkel megnagyobbodott egyházkerületet irányította. 1944-ben felemelte szavát a zsidóság üldözése, gettóba zárása és elhurcolása ellen. Ólé Sándor pápai

lelkésszel együtt megkísérelte a zsidó származású dr. Kőrös Endre kollégiumi tanár, nőnevelőintézeti igazgató és felesége felmentését a gettóba vonulás kötelezettsége alól. (1956 után ugyanígy közbenjárt a mosonmagyaróvári sors-tűz egyik bűnbakjának megtett Gulyás Lajos újrónafői lelkész szabadulásáért, mindhiába.) A szovjet megszállás idején államosították az egyházi földeket és intézményeket, köztük a népiskolákat (1948), a pápai református gimnáziumot (1952), és megszüntették a pápai teológiát (1951). Csak a könyvtár maradt a helyén és a levéltár működését sikerült biztosítani. Ezek átszervezésével hozta létre a tudományos gyűjteményeket (1958).⁴ 1978. november 24-én Budapesten hunyt el. Kocson, a Sebestyén család sírboltjába temették.⁵ Irathagyatékát a Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára őrzi. Életrajza széles körben alig ismert, bár ma is sokan élnek azok közül, akik ismerték és tisztelték.⁶ Tudományos, gyakorlati teológiai és ismeretterjesztő írásai a vidéki és fővárosi egyházi lapokban, folyóiratokban, évkönyvekben jelentek meg. Fő művei: Jókai hagyatéka (Pápa, 1925), Evangelizálás a református egyházban (Pápa, 1926); Bizonyoságtéves (Pápa, 1928); A francia protestantizmus evangelizáló munkája (Bp., 1929); A kettős tüzes nyelvek fényében (Győr, 1931); Útmutatás a socialis munkák végzéséhez (Bp., 1931); Isten dicsőségének szolgálataiban (Bp., 1934); A vasárnap megünneplésének akadályai (Pápa, 1935); Kovács Pál, a református presbyter és gondnok (Pápa, 1937); Krisztus király fehér serege (Bp., 1939). 1926-ban megindította és hat éven át szerkesztette az Örömuzenet c. lapot, a Dunántúli Protestáns Lap mellékletét, amely fontos szerepet játszott a szórványgondozásban.

Az alábbiakban az „Üzen a múlt” c. írását a mai helyesírás szerint, lábjegyzetekkel ellátva tesszük ismételten közzé. A közlemény egyes részeit egymástól zárójeles sorszámokkal különítettük el. A kiegészítéseket szögletes zárójelbe tettük.

(– H. J.)

⁴ A református gyűjtemény létrejöttéről: KÖVY 1987. 7.

⁵ Győry Elemér. [Nekrológja, dr. Bakos Lajos és dr. Fejes Sándor búcsúbeszéde.] = Református Egyház 31 (1979) 1. sz. (január 1.) 8–9., KÖVY Zsolt: Győry Elemér élete és kora. = Református Egyház 44 (1992) 6. sz. (június) 132–136.

⁶ A legidősebb szemtanú az idén 100 éves Nádasdy Lajos (szül. 1913), aki 1942-től segédlelkészként négy évig szolgált előbb Medgyaszay Vince, majd Győry Elemér püspök mellett. Vö. KRÁNITZ 2012. 294., 1943-as önéletrajza: KRÁNITZ 2013. 617–618. Győry Elemér rövid életrajza megtalálható: VARGA 1998. 196. Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar életrajzi lexikon 1000–1990. Javított, átdolgozott kiadás. HTML változat, MEK: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/>

IGEN GYAKRAN TAPASZTALHATJUK, hogy sokszor [a] kicsinek látszó dolgok életünk kialakulásának, fejlődésének meghatározóivá válnak. Néhány alázatos lélek együttes imádkozásából ép[p]ügy, mint államférfiak tanácskozásából hatalmas események fejlődhetnek ki. Ki gondolta volna, hogy abból a kis kerti lakból, amelybe a kaiserwärthi lelkész⁷ egy a börtönből kiszabadult leányt befogadott, a diakonissza intézmény fog kifejlődni, vagy hogy egy kis posztókereskedő inasnak egy barátjával folytatott naponkénti imádkozásából és bibliaolvasásából a világ egyik leghatalmasabb mozgalma: a keresztyén ifjúsági egyesület alakul ki.⁸ Az egyéni életek is lépten-nyomon megragadó bizonyosságokat szolgáltatnak a kicsinyeket megnövelő isteni kegyelem és az abból fakadó szeretet alkotó ereje mellett.

Talán nem esem túlzásba, ha azt mondom, hogy ennek a mai napnak és az itt végbemenő kegyeletes aktusnak történeti jelentősége van. Bár méreteiben és külsőségeiben ez az ünnepély messze mögötte marad a nagy jubileumi ünnepeknek,⁹ de az ünnep tartalmát tekintve ez oly értéket képvisel, mely csak a jövőben fog megmutatkozni. Már az sem mindennapi dolog, hogy felkerekedik 400–500 pápai diák és tanáraik vezetése alatt eljönnek az adászteveli nemes és szent gyülekezet Angyalának azt a szeretetet, amellyel az alma matert a nagy vihar idején, mikor a szétszóródás és a megsemmisítés veszélyének volt kitéve a pápai gyülekezet sok más dunántúli gyülekezettel együtt, befogadta és meleg szeretettel keblére ölelte. Úgy jött létre a diák-zarándokcsapat, mint ahogy hazulról elszakadt gyermekek visszajárnak az ősi házhoz, ahol áldott anyai szív tanított meg imádkozni és roskadásig virrasztott ágyunk mellett, amikor betegek voltunk. Elhoztuk a szeretetünk nárdus-olaját és hálánk fűszeres jóillatát, hogy felajánljuk a gyülekezet Angyalának; mert a gyülekezet, mint ideális egység a maga Angyalában kapja a kegyelem ajándékát, mely képessé teszi a gyülekezet tagjait arra, hogy a munka, a küzdelem és felelősség terhére hordoz-

⁷ Theodor Fliedner (Epstein, 1800. január 21. – Kaiserwerth, 1864. október 4.) evangélikus lelkész 1836. október 13-án nyitotta meg az első protestáns diakonissza-intézetet a Rajna melletti Kaiserwerthben. Ezután hasonló intézeteket alapított Angliában, Amerikában és Ázsiában.

⁸ Az első magyarországi Keresztyén Ifjúsági Egyesületet 1883 októberében alakították meg a budapesti református teológiai akadémián Charles Fermaudnak (1855–1937), a keresztyén ifjúsági egyletek genfi központi bizottsága titkárának javaslatára. Az egyesület elnökévé Szilassy Aladár ügyvédet, ifjúsági elnökévé Kenessey Béla seniort, titkárrá Plichta Aladár III. éves orvostanhallgatót, másodtitkárrá Szabó Aladár IV. éves teológushallgatót választották. Bizottsági tagok lettek: Simon Ferenc végzett teológus, Szóts Gerő IV. éves teológus, Reinhard István III. éves orvostanhallgató lett. SZÓTS Gerő: A budapesti ref. teológiai ifjúság beléleletéből. = PEIL 26 (1883) 44. sz. (november 4.) 1438–1429.

⁹ Ilyen volt 1931. szeptember 5–7. között a Pápai Református Kollégium fennállásának 400. évfordulója, melynek főrendezvényén (7-én) Horthy Miklós kormányzó is jelen volt. – Kollégiumunk négyszázéves jubileuma Horthy Miklós kormányzó részvételével. = DPL 42 (1931) 37. sz. (szeptember 13.) 167–181.

zák egyéenként és összesen. De ennek az ünnepnek igazi jelentősége mégis abban van, hogy a pápai kollégium tanári kara és ifjúsága bizonytságot tesz a legnagyobb magyar¹⁰ látomása mellett: „csak a múltunk megbecsülésén épülhet fel a jövő”. Megvallom, boldognak érzem magamat, hogy én is pápai diák lehettem és beletartozom ebbe a bizonytságtévő zárandokcsapatba. Az pedig nagy kitüntetés számomra, hogy én lehetek ennek a bizonytságtévésnek szószólója.

Igen kedvező alkalom lenne ez számomra, hogy érdekes részleteket mondjak el a kollégium múltjából, beléletéből és kifelő gyakorolt hatásából; vagy hogy felvonultassam díszes sorban azokat a kiváló férfiakat, akiket négy évszázad alatt az ősi kollégium nevelt az anyaszentegyháznak és a hazának. Beszélhetnék a református iskolák fontosságáról egyházi és nemzeti életünk szempontjából, szólhatnék a magyar nép általános műveltségének minél magasabb színvonalra emeléséről, de abban a meggyőződésben élek, hogy ezzel felesleges munkát végeznék, mert kitűnően elvégezték ezt már előttem mások és sok tekintetben a ma hallottak ismétlésébe kellene bocsátkoznom, mivel a pápai egyház történetétől elválaszthatatlan a kollégium története a száműzetés korszakában, de elválaszthatatlan mindaddig, míg az egyházkerület jóval a száműzetésből való visszatérés után (1797) átvette azt a pápai egyháztól.¹¹ De másrészt meggyőződéseim az, hogy mai helyzetünk és jövőnk érdekében kihatásaiban sokkal áldásosabb és maradandóbb munkát végzek, ha elsősorban a kedves tanulóifjúság, általában a mélyen tisztelt gyülekezet öntudatának felébresztésére és negerősítése végett, ennek az emléktáblának és mostani kegyeletes ünnepélyünknek eszmei jelentőségéről szólok néhány szót.

Két irányban szeretném ezt a jelentőséget felmutatni. Először abban, hogy milyen pozitív tartalmat foglal magában a múlt üzeneteként, másodsorban az irányban, amit, mint közvéleményt, a jelen számára és a jövő szempontjából felmutat.

Ami az elsőt illeti, ez az emléktábla nem azt a száraz történeti ténytet fogja hirdetni, hogy a pápai kollégium valamikor három évtizeden keresztül összezsugorodva itt fejtette ki áldásos működését; ennyi, időtet meghatározó jelentése a sírhalmok fejfáinak is van. Aki ezt az emléktáblát nézegeti, olvasgatja és több szava, gondolata, érzése és látomása nem lesz, csak ennyi: még itt is volt a pá-

¹⁰ Gróf Széchenyi István (1791–1860) reformpolitikus, államférfi.

¹¹ A Dunántúli Református Egyházkerület 1797-ben vette át a kollégium fenntartását a pápai egyházközségtől, melynek befolyása az iskola irányítására továbbra is jelentős maradt mindaddig, amíg 1841–1844 között a főiskola vagyonát el nem különítették a pápai egyháztól. LAMPÉRTH 1931. 84–85., HUDI-KÖBLŐS 2006. 62–64.

pai kollégium, az sohasem fedezi fel a mi erőforrásainkat, nem fogja megérteni a kálvinizmus nagy küzdelmeit, hősiességét és annak lelkét nem kapja el a mi küldetésünk ellenállhatatlan sodra. Ez az emléktábla sokkal többet jelent. Örök időkre hirdetni fogja, hogy a mi múltunk nem bizonyos eseményeknek anyag-halmaza és a mi szemünkben a történet nem háborúk, győzelmek és csatavesztések, elnyomatások és békekötések szakadatlan láncolata, hanem az időben és az eseményekben jelentkező erkölcsi világrendnek és benne Isten gondviselésének, hatalmának, igazságosságának és bölcsességének, egyszóval Isten *nevelő* munkásságának a kinyilatkoztatása. Ez a vonás akkor áll határozottan körvonalakban előttünk, ha elgondoljuk, hogy sem a nemzetnek, sem az anyaszentegyháznak, vagy intézménynek az élete nem egyszerre állott elő abban a formában, amint jelenleg szemünk előtt van, hanem kialakulásán évszázadok, vagy talán évezredek dolgoztak. Hogy azzá lett, ami, annak története van. És hogy éppen *ez* fejlődött, azt múltja és a múltjában rejlő jelentés felismerése szabja meg. Még az egyes emberi életek erkölcsi birtokállományát, hasznavehetőségét, vagy haszontalanságát is a múltjuk határozza meg. Ha nemzeteknek, egyházaknak és intézményeknek az életéből kikapcsolnánk a történetüket, nemcsak az a sok erkölcsi érték menne veszendőbe, amit a múlt jelent számunkra, de a talaj is kisiklana lábaink alól és kétessé tennénk jövőnket. Nem lehetne más életcél, mint együnk, igyunk, mert úgymint meghalunk, és pokollá változna az élet. Le kellene törölni a pápai kollégium homlokáról küldetésének mottóját: „Istennek, hazának, tudománynak”,¹² a magyar nemzetnek fel kellene adni az édes reményt: „Magyarország nem volt, hanem lesz”,¹³ a keresztyénségnek le kellene mondani Krisztus adta világmissziójáról: „Tegyetek tanítványotokká minden népeket”,¹⁴ a magyar kálvinizmusnak is át kellene értékelni célkitűzéseit és revízió alá kellene venni nélkülözhetlenségének öntudatát a nemzet életében, akkor kis gyermekeinket nem a Szentháromság nevében és örök üdvösségre kellene megkeresztelnünk, hanem minden intézmény és emberbaráti intézet homlokzatára, minden egyház és minden új élet margójára ezt kellene feljegyezni: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel”.¹⁵

¹² A mottó az 1896. szeptember 15-én átadott főgimnázium homlokzatát díszíti. KIS 1896. 316. „Az egyházkerület istennek, hazának, tudománynak” csupa nagybetűs feliratot 1895. június utolsó hetében helyezték el az épület homlokzatán. Főirat a főgymnáziumon. = PL 22 (1895) 27. sz. (június 30.) 5.

¹³ Szállóigévé vált gróf Széchenyi István Hittel (1830) c. könyvének utolsó sora, amely eredetileg így hangzott: „Sokan azt gondolják: Magyarország – volt; én azt szeretem hinni: – lesz!”

¹⁴ „Elmenvén, azért tegyetek tanítványotokká minden népeket!” (Máté 28,19)

¹⁵ Dante Alighieri (1265–1321) olasz költő Isteni színjáték (Divina Commedia) c. művének vonatkozó versszaka: Inferno (Pokol), III. 1–9. A versszak utolsó három sora Babits Mihály fordításában: *Én nem*

2.

Nem titkolom el abbéli meggyőződésemet sem, hogy az időbeli korlátok felett álló közösségek szempontjából nemcsak az a fontos, hogy mi történt a múltban, vagy nem annyira ez a fontos, mint inkább az, hogy az akkori nemzedékben milyen erkölcsi erőket váltott ki és későbbi korok számára milyen erőforrássá lesz a történet. Máskülönben a történeti érték viszonylagos lenne, akárcsak a vallásos élmény és menten anakronizmussá válna, mihelyt a kortörténeti vonás elveszítené varázsát. Azért itt minden lélek lássa meg, hogy a szenvedés és akárminémű megpróbáltatás fegyelmező és nevelő eszköz az Isten kezében. Azért visz át nagy viharain az életnek, hogy megtisztítson és amikor elveszíteni látunk mindent, annál erőteljesebb lélekkel kapcsolódjunk Őhöz, a mi életünk egyedül biztos, elpusztíthatatlan értékéhez.

Lapozgassunk a pápai kollégium történetében. Miután megszűnt végvár lenni, nemsokára a református vallás szabad gyakorlata felfüggesztetett, mire az iskolának is el kellett költözni a városból.¹⁶ De a száműzetés az akkori pápai gyülekezetben elcsüggedés és lemondás helyett csodás erőket váltott ki. Nem fáradtak el a kérelmezésben, a deputációzásban,¹⁷ sem a Tevelre járásban. Bár lassan haladt az ügyük és a külső körülmények azt mutatták, hogy „hiába való ez a sok huza-vona”, és minden arra irányult, hogy „végre belefáradva a küzdelmekbe, ügyük jobbrafordulásának minden reménységével felhagyjanak”.¹⁸ De ők másként gondolkodtak. Iskolájuk kiegészítésén fáradoztak és nem adták fel a reményt, hogy visszaköltözködhettek még az ősi falak közé. Fáradozásukat siker kronázta, mert 31 évi száműzetés után a főiskola visszatérhetett otthonába.¹⁹ A későbbi korszakokban pedig a főiskola kifejlő-

vagyok egykoru semmi lénnyel, / csupán örökkel; s én örökkön állok. / Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel! Az olasz eredetiben: *Dinanze a me, non fur cose create / se non eterne, ed io eterna duro: / lasciate ogni speranza, voi ch'entrate.*

¹⁶ A pápai evangélikusok szabad vallásgyakorlatát 1714-ben, a reformátusokét 1752-ben szüntették be. A reformátusok először az Alsóvárosban szerettek volna templomot és iskolát építeni, de ezt nem engedélyezték. GYURÁTZ 2003. 296., TÓTH 2004. 22., KIS 1896. 64–67.

¹⁷ Deputatio (latin) = bizottság, küldöttség; deputációzás: bizottságok kiküldése a kormányhatóságokhoz a beadandó kérvényekkel a kedvező döntések kicsikarása érdekében.

¹⁸ Az idézetek forrása: KIS 1896. 71.

¹⁹ A pápai reformátusok az 1783. március 29-én kiadott és a május 5-én tartott megyegyűlésen kihirdetett királyi (helytartótanácsi) rendelettel nyerték vissza szabad vallásgyakorlatukat, a teveli kisgimnáziumot ezután helyezték vissza Pápará és fokozatosan főiskolává szervezték át. A rendelet szövegét és fordítását közli: KIS 1896. 76–77. (Az evangélikusok vallásgyakorlatát helytartótanács csak 1785-ben állította vissza. Vö. GYURÁTZ 2003. 305.)

dése, kultúrtörténeti és nemzeti missziója ennek a megdönthetetlen és diadalmos hitnek az érceiből ötvöződött. Azért ez az emléktábla nem annyira a múlt szenvedéseire, mint inkább a szenvedések között Isten gondviselő szeretetére, megtartó kegyelmére és őseinknek a nyomorgatásban való kitartására és rendületlen hitére emlékeztet. Olyan lesz ez az emléktábla itt az adászteveli református eleni népiskola homlokzatán, mint egy az utcán elhelyezett nyitott Biblia, melyből minden idők lemondva szenvedő, vagy bizakodva küzdő emberéhez égi üzenet szól: „Erősítsétek meg szíveteket... például vegyétek, atyámfiai, a szenvedésben és béketúrásban a mi eleinket.” (Jakab 5:8–10.), „a reménységben örvendezők, a háborúságban túrók, a könyörgésben állhatatosak, a szentek szükségeire adakozók legyetek” (Róm. 12:12–13); „mert a mi pillanatnyi szenvedésünk igen igen nagy örökséget szerez nekünk” (II. Kor. 4:17).

A mondottakon kívül annak a történeti ténynek, miket a tábla megörökít, egyháztársadalmi, azaz egyházi szociális jelentése is van. Nem érezzük-e, hogy milyen ünnepélyes zsolozsmaként csendül ki az adászteveli gyülekezetnek a testvéries szeretetéből, mellyel befogadta a száműzött kollégiumot, egymás megsegítésének himnusza, az úgynevezett szolidaritástudat.

Jézus Krisztus főpapi imájában övéi számára nem azt kérte Istentől, hogy vegye ki őket a világból, vagy kímélje meg a szenvedéstől, hanem hogy *egyek legyenek, tökéletes egyek* legyenek. És végrendeletét tartalmazó búcsúbeszédében tanítványainak és minden idők keresztyéneinek erősen szívére kötötte: „amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást”.²⁰ Mert ez az egység és ez a szeretet a közösségek fundamentális és konzerváló ereje, ami azt jelenti, hogy ez az alap, melyre rá lehet építeni a jövőt és ez az a hatalom, amely azt ezer veszély között is biztosíthatja.

Komoly figyelmeztetést jelent ez az emléktábla a magyar református egyháznak. Egy gyülekezet sem állhat meg magára hagyatva; még az anyagilag erős gyülekezetek is hamarosan elsorvadnak egymagukban. Nagy erő rejlik a közösségi elvben is, tehát abban a tudatban, hogy mások ép[p]ügy imádják, és tisztelik az Istent, mint mi tesszük, de még ennél is több áldás származik abból, hogy az egyik gyülekezet részt vehet egy másik gyülekezet terheinek hordozásában. Ez a segítő szeretet nemcsak hogy nem von el erőket a gyülekezettől, hanem inkább oly erőforrásokat nyit meg benne, melyek magában a

²⁰ Jn 13,34.

segítő gyülekezetben érzetik elsősorban üdvös hatásukat. Nézzétek csak azoknak a gyülekezeteknek az életét, melyekben mindent ezzel utasítanak vissza: elég nekünk a magunk terhe, mi nem tudunk áldozni ínséges gyülekezetek megsegítésére, Szeretetszövetségre, külmiszióra stb., ezek a gyülekezetek, bár még most nagy anyagi erők állanak a hátuk megett, de már ma is tengődnek, holnap már sorvadnak, és jöhet idő, amikor csak egy Névtár²¹ megsárgult lapja őrzi, hogy voltak. Míg azok a gyülekezetek, melyekben öntudatosult a szolidaritás és így szívesen fogadják testvéri szeretetükbe más gyülekezetek, intézmények terheit, fejlődő gyülekezetek és a jövő reményei.

3.

Úgy szeretném megüzenni innen Dunántúl református gyülekezeteinek és kálvinista népének, hogy Isten kegyelme mellett fennmaradásunknak, intézményeink jövője biztosításának csak egyetlen feltétele van: a testvéri összefogás, minél szorosabb kapcsolat létesítése az egyes gyülekezetek között, a szolidaritás tudatának kifejlesztése. Ne gondolja senki, se egyéni, se gyülekezeti, se szociális vonatkozásban, hogy a terhektől megszabadulhatunk. Nekünk [a] terheket hordoznunk kell. Azért, ha azt akarjuk, hogy a békeséges öröm valami csekély morzsája osztályrészünk lehessen, ez nem úgy történik, hogy igyekezünk terheinket másokra áthárítani, hanem úgy, hogy másokon segítünk. Ez a tapasztalat paradoxona: a mód, mellyel elviseljük a magunk terhét, az, hogy növeljük azt valaki más terhének a vállalásával. Más szavakkal ez azt jelenti, hogy az erkölcsi világban is van archimédészi törvény,²² amit a történelem bizonyossága és gyülekezeti tapasztalásaink is alátámasztanak. Ezt a törvényt így lehetne megformulálni: minden egyéni teher annyit veszít súlyából, mint amennyit a másokéba hozzáveszünk. A magába vonuló, elmerendő bánat mind nehezebbé válik, minél többet foglalkozunk vele, viszont annál többet vonunk le a magunkéból, minél többet adunk hozzá a mások bajából.

Ma olyan időket élünk, amikor mindenkinek óriási terheket kell hordozni. Itt is, ott is azt mondják, hogy ezt már fokozni nem lehet az összeroppanás

²¹ A Dunántúli Református Egyházkerület 1820-tól kezdve adott ki kisebb-nagyobb rendszerességgel névtárakat, melyek az egyház állapotát tükrözték. TÓTH 1820.

²² Archimédész törvénye szerint minden folyadékba vagy gázba merülő testre felhajtóerő hat, amelynek nagysága egyenlő a test által kiszorított folyadék vagy gáz súlyával.

veszélye nélkül. De van egy mód, amellyel lehet segíteni és ez az egyéni vágyakról és igényekről való lemondás. Mondj le valamiről, egy szenvedélyről, egy öltöny új ruháról, vagy legalább egy pár selyemharisnyáról, vagy naponként egy kockacukorról, mondj le akármilyen kicsiségről, azért, hogy azáltal segíthess másokon. Íme, ez a szociális jelentés ennek az emléktáblának a legfelségesebb, aktuális üzenete a ma élő nemzedék számára.

Mélyen tisztelt közönség! A pápai főiskolának a száműzetésből való visszatérése óta 150 év telt el. Ez a 150 esztendő is azt mutatja, hogy az egyházkerület gyülekezeti és magánosok mindig tudtak áldozni a főiskola fennmaradásáért. Sőt, nemegyszer történt meg, hogy városok keltek versenyre azért, hogy melyik foglalhassa azt gyűrűjébe ragyogó gyémántként.²³ Amikor pedig néhány esztendővel ezelőtt a legilletékesebb ajakról hangzott el a felhívás: veszélyben a pápai főiskola, mentsétek meg az elsorvadástól, Dunántúl gyülekezetei szívesen hozták meg áldozataikat, hogy zavartalanul folytathassa és tölthesse be nemes hivatását. Most is üzen a múlt. Halljátok meg az emléktábla beszédét; tartsátok fenn a főiskolát! Áldozatok intézményeinkért és nemzeti szent eszményeinkért! Ne nézzétek azt, hogy én voltam az a gyarló ajak, mely hódolhatott a gyülekezet Angyala előtt és meg meri mondani e nemes község²⁴ ma élő fiainak és leányainak: atyámfiai, ha büszkék vagytok nemes őseitek nemes cselekedeteire és e ti nemes-leveletekre, ne feledjétek el, hogy a nemesség kötelez.²⁵ És ha én csak bizonytalan zengésű harsonája lehettem az Istennek, mellyel bele akarta zengeni az üldözött, kifosztott, megalázott magyarság életébe, hogy ha még a föld is megrendülne lábaink alatt, és a pokol minden ördöge ellenünk támadni is, mi akkor sem veszünk el, ha megbecsüljük egymást, pártoskodó magyarok, ti legyetek a múlt üzenetének ékes szavú aranytrombitái.

²³ A pápai főiskola áthelyezéséért 1848-ig két alkalommal küzdöttek egyes városok. 1804–1809 között Révkomárom és Pápa, 1839–1847 között Győr, Pápa, Révkomárom, Székesfehérvár, Veszprém küzdött egymással, de Pápa jobb feltételekkel győzött. Harmadszor 1892–1893-ban Pápa és Komárom közt folyt a székhelyharc, amely szintén Pápa győzelmével végződött. 1872–1875 között a pápai jogakadémia Révkomáromba, illetve Székesfehérvárra való áthelyezését kezdeményezték, sikertelenül. Vö. KIS 1896. 124–139., 225–245., 286–289., 313–316.

²⁴ A pápai járásban, Pápától 6 km-re keletre fekvő Adásztevel 1848-ig egytelkes (kuriális) nemesek lakta község volt. A birtokosok egy része 1723-ban III. Károlytól nyert új adománylevéllel (nova donatio) biztosította kiváltságait. PÁTKAI 2010. 16–19.

²⁵ „Noblesse oblige” – „a nemesség kötelez”: francia mondás, mely de Lévis herceg udvari nevelőjétől származik és azt a lovagi eszményt tükröző morális követelményt fejezi ki, mely szerint a nemes rangja érényes cselekedetekre, az eseletek, rászorulók önzetlen szolgálatára kötelezi. A XVIII. században született mondás a XIX. században terjedt el Európa-szerte.

Kedves tanuló ifjúság! Beszédem elején azt mondtam, hogy boldog vagyok, mert beletartozom a ti zarándokcsapatotokba, de igazán boldog akkor leszek, és akkor lesz boldog minden öreg pápai diák, ha azt látja, hogy mindig hívőbb és mindig áldozatkészebb ifjúság növekedik az öreg kollégium falai között. Vessétek kitörölhetetlenül szívetekben ez emléktábla alatt, hogy a szeretet adósságot és pedig becsületbeli adósságot jelent, amit előbb-utóbb meg kell fizetni. Aki nem fizeti meg, erkölcsi halottá válik. Ha pedig úgy éreznétek, hogy a szeretet-tartozás az egyetlen adósság, melyet sohasem tudtok letörleszteni sem szüleitek, sem az ősi főiskola, sem az Isten iránt, még ha matuzsálemi kor jutna is nektek osztályrészül, arra kérek benneteket, hogy legalább a kamatokat rendezzék, azaz háláljátok meg a szeretetet azzal, hogy szorgalmasan tanultok és derekasan felkészültök [az] áldozatos élet élésére.

Ünneplő közönség! Ifjú és öreg pápai diákok! Ha innen eltávoztok, akkor se feledjétek el, mit üzen a múlt!

RÖVIDÍTÉSEK

DPL	= Dunántúli Protestáns Lap
PEIL	= Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
PL	= Pápai Lapok

IRODALOM

- GYURÁTZ 2003 = GYURÁTZ Ferenc: A pápai evangélikus gyülekezet eltöröltetése s újra megalapítása a múlt században. = AP 3 (2003) 3-4. sz. 295-305.
- HUDI-KÖBLÖS 2006 = HUI József-KÖBLÖS József: A pápai református kollégium szervezte és működése a XVI-XIX. században. = KÖBLÖS József (szerk.): A pápai református kollégium diákjai 1585-1861. Pápa, 2006. 7-142. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések 9.)
- KAPOSSY 1905 = KAPOSSY Lucian (összeáll.): Pápa város egyetemes leírása. Pápa, 1905.
- KIS 1896 = KIS Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531-1895. Pápa, 1896.
- KÖBLÖS 2004 = KÖBLÖS József: Még egyszer az Adásztevelen működő „Pápai Árva Oskoláról”. = AP IV (2004) 3-4. sz. 107-132.
- KÖVY 1987 = KÖVY Zsolt (szerk.): A pápai református gyűjtemény. Pápa, 1987.

- KRÁNITZ 2012 = KRÁNITZ Zsolt (szerk.): „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkeszi anyakönyvei 1823–1952. Pápa, 2012. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Jubileumi kötetek 1.)
- KRÁNITZ 2013 = KRÁNITZ Zsolt (szerk.): „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkeszi önéletrajzai (1943). Pápa, 2013. (A Pápai református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések 13., Jubileumi kötetek 2.)
- LAMPÉRTH 1931 = LAMPÉRTH Géza: A pápai református főiskola története 1531–1931. Pápa, 1931.
- PÁTKAI 2010 = MAYERNÉ PÁTKAI Tünde (szerk.): Adásztevel. Adásztevel, 2010.
- TÓTH 1820 = TÓTH Dániel (készítette): Egyházi almanak: a' helvétziai vallástételt-tartó tul a' dunai főtiszteletü superintendencia az 1820-dik esztendőre. Pest, 1820.
- TÓTH 1933 = TÓTH Endre: Az Adásztevelre számúzott pápai főiskola 1753–1783. Pápa, 1933.
- TÓTH 1941 = TÓTH Endre: A pápai református egyház története. Pápa, 1941.
- TÓTH 2004 = TÓTH Béla: „...Emlékezzél meg az egész útról...” [A pápai evangélikus gyülekezet, az evangélikus iskola és a Veszprémi Evangélikus Egyházmegye története.] Pápa, 2004.
- TRÓCSÁNYI 1981 = TRÓCSÁNYI Dezső (szerk.): A pápai kollégium története. Bp., 1981.
- VARGA 1998 = VARGA Béla (főszerk.): Veszprém megyei életrajzi lexikon. Az 1848/49. évi magyar forradalom és szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére kiadta a Veszprém Megyei Önkormányzat Közgyűlése. Veszprém, 1998.